

ФІНАНСИ ТА ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА

Білявська О.Б.

здобувач,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ АВТОНОМІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Вища освіта є важливою домінантою економічного зростання, що ставить перед собою завдання – забезпечити високий рівень темпів розвитку вищої освіти в умовах ринкової економіки. Як показує досвід розвинених країн, досягти поставленої мети можливо лише на умовах інноваційного розвитку. Це зумовлює формування нової парадигми переходу від надмірно централізованої, адміністративно-керованої системи до нової, заснованої на інституційному підході, орієнтованій на децентралізацію управління та створення фінансової автономії.

Діалектика відносин закладів вищої освіти (далі – ЗВО) і держави досить складна та суперечлива, оскільки між ними відбувається своєрідний поділ організаційно-управлінських функцій. Відповідно, ЗВО як суб'єкти публічного права, функціонують в інституційних рамках, визначених державою.

У сучасних умовах автономія ЗВО хоч і регламентована законодавчо, проте, ще не повною мірою може бути практично реалізована, оскільки виникла ситуація, коли держава, надмірним втручанням у діяльність ЗВО, окрім власних функцій, перебирає на себе ще й функції притаманні виконавчим органам ЗВО (вченим радам, керівному складу, органам студентського самоврядування), змушуючи їх підпорядковуватися централізовано визначеним державним рішенням.

Разом з тим, автономія ЗВО дозволяє гармонійно поєднати приватні і публічні інтереси з метою забезпечення реалізації права людини на вищу освіту. У цьому зв'язку назріла інституційна трансформація взаємовідносин між центром державного управління у сфері вищої освіти – Міністерством освіти і науки та закладами вищої освіти.

Метою таких трансформацій має стати перехід до розвитку закладів вищої освіти орієнтованих на стабільний інноваційний розвиток та конкурентоспроможність не тільки на національному, а й на міжнародному рівні. Таке амбітне завдання повинно не тільки формувати пропозицію, а й забезпечити високий рівень якості надання послуг для задоволення попиту зовнішніх ринків, посилити міжнародну співпрацю та підвищити рівень інтернаціоналізації вищої освіти в Україні.

Для конкретизації цілей та завдань, що стоять перед ЗВО України необхідне чітке розуміння загальноосвітніх тенденцій розвитку вищої освіти у пост COVID-ний період [3], серед яких варто враховувати:

- особливі умови глобалізації – обмеженість авіаперевезень, тотальне персональне дистанціювання, вакцинацію;
- інтенсивну інтернаціоналізацію та діджиталізацію усіх сфер життя;
- швидкий перехід від індустріальної до смарт-економіки, заснованої на інноваційних технологіях;
- засади Болонського процесу – міжнародну інтеграцію, уніфікацію та стандартизацію рівнів освіти й класифікації спеціальностей, кредитний підхід до побудови навчальних планів, модульну систему викладання навчальних дисциплін;
- розмежування повноважень між державними цілями у галузі вищої освіти та приватним розвитком ЗВО.

Так, за останнє десятиліття вже здійснено чимало інституційних перетворень як на законодавчому так і на організаційно-методичному та методологічному рівнях. Зокрема, перелічені фактори, частково враховані у Законі України «Про вищу освіту» [1], де відзначено необхідність сприяння державою розвитку закладів вищої освіти як центрів незалежної думки. Основними принципами державної

політики у сфері вищої освіти [1], окрім інших, є державна підтримка підготовки фахівців з вищою освітою для пріоритетних галузей економічної діяльності, напрямів фундаментальних і прикладних наукових досліджень, науково-педагогічної, мистецької та педагогічної діяльності; державної підтримки освітньої, наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності ЗВО, академій, інститутів, коледжів, зокрема шляхом надання пільг із сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів закладам вищої освіти, що провадять таку діяльність.

При цьому, формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом: гармонійної взаємодії національних систем освіти, науки, мистецтва, бізнесу та держави з метою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку держави; розвитку автономії закладів вищої освіти та академічної свободи учасників освітнього процесу [1].

В інституційному та правовому полі поняття автономії закладу освіти, визначено достатньо чітко, як «право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться в порядку та межах, визначених законом» [2]. Для ЗВО поняття автономії визначено в Законі України «Про вищу освіту» [1], як «самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом».

Тож, автономія ЗВО зумовлює необхідність високого рівня самоорганізації та саморегулювання, прозорості, відкритості та публічності відображення усіх процесів та результатів діяльності перед суспільством, з урахуванням потреб особи, інтересів держави, територіальних громад і роботодавців.

Фінансування ЗВО в умовах автономії, повинно забезпечити розширення джерел акумулювання коштів і, в першу чергу, завдяки розширенню джерел недержавного фінансування шляхом активізації

залучення приватних інвестицій, з тим, щоб подолати негативну тенденцію, що склалася через скорочення обсягів недержавного фінансування у ЗВО (рис. 1). Сучасні підходи до фінансової автономії ЗВО у розвинених країнах вирізняються високим рівнем диверсифікації і, в першу чергу, шляхом розвитку різних форм гібридного фінансування, що представляють собою мультиваріантне поєднання фінансових джерел державного та приватного секторів.

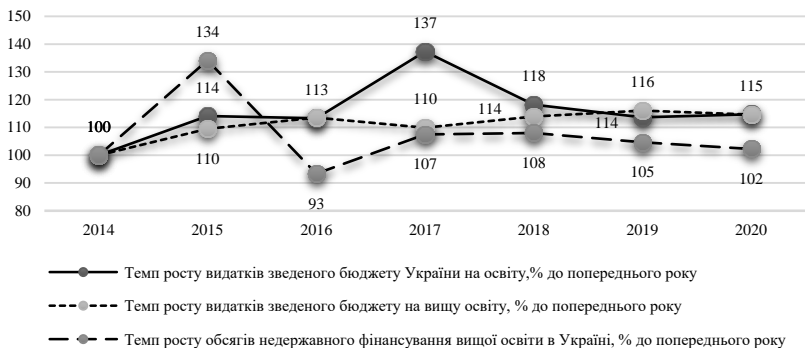

Рис. 1. Темпи росту витраток зведеного бюджету на освіту, вищу освіту та обсягів недержавного фінансування вищої освіти, у % до попереднього року

Джерело: власна розробка автора

Фінансова автономія ЗВО реалізується на основі гармонізації державного та приватного фінансування, шляхом створенні гібридних моделей, за умови залучення коштів із різних джерел: державного та місцевих бюджетів; бізнесу; домогосподарств; самофінансування. При цьому залучення коштів повинно здійснюватися через інструменти фінансового ринку: облігаційні позики, цільові та строкові кредити.

Такий підхід змусить ЗВО більш раціонально використовувати наявні матеріальні, трудові та фінансові ресурси, переглянути та оптимізувати систему оплати праці, комерціалізувати наукові та науково-технічні розробки, більш активно залучати гранти та міжнародну-технічну допомогу для розвитку пріоритетних напрямків

в галузі освіти та науки, стимулювати розвиток фундаментальної науки.

Розбудова фінансової автономії ЗВО передбачає створення фонду сталого розвитку (ендаумент-фонду), за рахунок благодійних внесків меценатів. Кошти такого фонду використовуються не самим ЗВО, а передаються у розпорядження спеціалізованим компаніями з управління активами. Доходи отримані від інвестування коштів фонду використовуються для розвитку університету. Практика створення ендаумент-фондів на базі ЗВО надзвичайно розповсюджена в країнах з розвиненим фінансовим ринком, оскільки дозволяє забезпечити сталий розвиток ЗВО у довгостроковій перспективі.

Таким чином, трансформації у сфері вищої освіти, спрямовані на розвиток фінансової автономії ЗВО повинні передбачати можливість створення різноманітних форм гібридного фінансування, що дозволить залежно від стану розвитку економіки та потреб ЗВО, акумулювати необхідний обсяг фінансування із державного та приватного секторів, забезпечити фінансову стабільність ЗВО у довгостроковій перспективі, сприятиме формуванню умов для розвитку конкурентоспроможності українських ЗВО на міжнародному ринку та формуватиме засади безпекового середовища для протидії глобальним викликам.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 №1556-VII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
3. Червінська Т.Г. Проблеми та виклики дистанційного навчання у вищій освіті України під час пандемії COVID-19 / Т.Г. Червінська, Ю.В. Петленко // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2020. – № 27. – С. 123–129. – Режим доступу: <http://apfs.onua.edu.ua/index.php/APFS/article/download/932/585>.